

ГОНЧАРНЕ ВИРОБНИЦТВО НА ВОЛИНІ 18 – 19 СТ.

Нечипорук Ю. М., аспірант

Харківської державна академії дизайну і мистецтв

Анотація: В даному дослідженні розглядається історичний розвиток гончарства на Волині 18 – 19 ст.

Ключові слова: гончарство, кахлі, кераміка, горщики, кухлі, миски.

Аннотация: Нечипорук Ю. Н. Гончарное производство на Волини 18 – 19 ст. В данном исследовании рассмотрено историческое развитие гончарства на Волини 18 – 19 ст.

Ключевые слова: гончарство, чаши, керамика, горшок, тарелки.

Annotation: Nechiporuk Yu. N. Pottery production on Volyn of 18 – 19th century. In given research the historical development of pottering is examined on Volyn of 18 – 19th century.

Keywords: pottering, mugs, pots, tiles, plates.

Постановка проблеми. Райони Волині утворюють декілька зон керамічного виробництва, що обумовлене як наявністю сировини, так і культурно-економічними та історичними факторами.

Праця А. Забеліна 1887 р. вперше подає дані про сировинні родовища Волинської губернії та кількість гончарів.

Всі тогочасні українські заводи задовольняли потреби і мистецькі смаки заможних верств населення здебільшого наслідуючи, містить вичерпні дані про економіко-статистичні, подекуди й художні особливості гончарства. Анкетний матеріал, зібраний Волинським товариством, дозволили М. Городецькому навести точні дані про кількість гончарів в губернії. Подібного характеру і публікація 1910 року.

Згадки про кількість гончарів в осередках та виробництво цегли і дахівки знаходимо 1914 року. Такі ж статистичні матеріали та прізвища гончарів зафіксовані в довіднику 1930 року.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розглянуто основні художньо-стилістичні процеси, які пов'язані з розвитком фарфору у Волинській губернії. Тенденції розвитку художнього фарфору на Волині на протязі 17 – 19 ст. Зв'язок і формування фарфору на Волині з розвитком загальноєвропейського фарфору і їх значення в еволюції вітчизняного фарфору.

Мета роботи – дослідити історико-соціальні заснування гончарних осередків у Волинській губернії.

Виклад основного матеріалу.

Райони Волині утворюють декілька зон керамічного виробництва, що обумовлене як наявністю сировини, так і культурно-економічними та історичними факторами. Подібно до Поділля, гончарство Полісся, Волині та Львівщини має зовсім незначну літературу статистичного характеру, в цілому залишаючись майже не вивченим з історичного та художнього аспектів.

Наукове вивчення гончарства колишньої Волинської губернії нині Житомирської, Рівенської та Волинської областей, розпочалося в другій половині XIX ст. краєзнавцями та істориками Т. Стецьким та Н. Теодоровичем.

Т.Стецький публікує документи гончарського цеху в Суражі, Н.Теодорович описує кераміку в архітектурних пам'ятниках Володимира. [1.с.116].

Праця А. Забеліна 1887 р. вперше подає дані про сировинні родовища Волинської губернії та кількість гончарів. В першій третині XIX ст. на Україні відбувся промисловий переворот – з'явилися фабрики з вільнонайманою працею, що витіснило мануфактуру.

Всі тогочасні українські заводи задовольняли потреби і мистецькі смаки заможних верств населення здебільшого наслідуючи, містить вичерпні дані про економіко-статистичні, подекуди й художні особливості гончарства. Анкетний матеріал, зібраний Волинським товариством, дозволили М. Городецькому навести точні дані про кількість гончарів в губернії. Подібного характеру і публікація 1910 року.

Згадки про кількість гончарів в осередках та виробництво цегли і дахівки знаходимо 1914 року. Такі ж статистичні матеріали та прізвища гончарів зафіксовані в довіднику 1930 року.

В районі Острога на протязі XVI – XVII ст. робили різні кахлі. На зміну теракотовим в XVII ст. з'являються вигадливі рельєфні, вкриті різнобарвними емалями. Частина кахлів має обрамлення – інші без нього. Тоді візерунки з'єднуються, утворюючи суцільну орнаментальну канку.

Літописом керамічного виробництва Волині є урочище Скудельники с.Жидичин коло Луцька. Тут протягом середньовіччя робили витончений посуд на потреби Луцька. Заслужують на увагу орнаменти, що витискалися невеликими штампиками на стінках горщиків [2.с.220].

Видатним центром Волині є село Кульчин, яке ще недавно славалося великими полив'яними мисками, вкритими геометричними орнаментами, виконаними білою та рудою глинами за допомогою різка, заслужують на увагу форми, що продовжують традиції XVIII ст.: стінки досить пологі, мають колінчастий злам, що зовні утворює ребро. Давніше робили полумиски, які ставили в «судниках» мисниках двійнята та трійнята спарені горщики, а для європейського населення «гугельники» – високі ринки для тушкування м'яса, картоплі, а також каганці, люльки та дахівку.

Найбільше діючих гончарських центрів збереглося нині в районі Крем'янца, який входив до складу Волинської губернії нині Тернопільської області.

Основними осередками є Крем'янець, Велика Іловиця, Антонівці, Сураж, Малі Садки, Кубинець та Залісіці.

В XIX ст. славилися крем'янецькі миски з вільними набризами зеленої та фіолетово-рудої поливи. Крем'янецькі глечики мають своєрідні форми, схожі на зразки з Адамівни, Заміхова чи Городниці. Вони широкі, найширше місце дука у верхній частині, з якої плавно виростає низька широка шия. Шию завершують заокруглені, загнуті в середину вінця. Такі ж вінця властиві і струнким кухликам, що мають велике зручне вухо. М'які пливучі обриси, властиві побудові мисок.

Всі вироби вкриті яскраво-червоною обливкою, на якій виконані своєрідні, лише Крем'янцею притаманні розписи білою та зеленою глиною. В оформленні

гличиків та кухлів панують вертикальні білі смуги, які йдуть з гори або з середини до самого низу. Фарба, стікаючи по рідкому тлі, перетинає раніше нанесені горизонтальні смуги, утворюючи сильні акценти фляндрованого орнаменту. Інколи між вертикальними смугами бачимо крапки, риски. В посудинах, які не мають суцільних затіків, верхню частину прикрашають кривулі, пояски рисок, каначки. Вінці і вухо вкриті скісними рисками [3. с.257].

Майстри Крем'янця залюбки створювали традиційні барила, які прикрашали концентричними кольоровими смугами.

На північ від Крем'янця серед лісів знаходиться село Велика Іловчиця та Антонівці, відомі мисками форми півкулі з широким дном. Особливістю Великої Яловиці є зосередження розписів в середині миски, великі боки якої залишаються чистими. На вінцях смуга крапок та кривуль. Видатний майстер Петро Омельчук в центрі миски малює віночки зигзагів, крапок або фляндрованих завитків, виконаних рудою або зеленою глинами. Проте народні майстри ніколи не вважають традиції непорушними. Отже, наприклад, у Великій Яловиці, крім описаного, виступає і інший спосіб декорування: Григорій Омельченко застосовував вільні затіки барвної поливи на білому тлі, які захоплюють м'якістю тонів та несподіваністю вільних затіків.

Миски сусідніх антонівців формою та орнаментом нагадують Іловецькі. Але тут улюбленим є суцільне вкривання площин миски білою спіраллю на червоному тлі.

На сході від Крем'янця знаходяться села Сураж, Малі Садки, на південь – Великий Кубинець. Майстри Стража – Матвій Марчук, Максим Вознюк та інші, миски прикрашають широкими кривулями та смугами. В Малих Садках та Великому Кунинці до наших днів роблять неполив'яні горщики, макітри, гличики,ринки, квіткарі, іграшки – пташечки, які малюють лише опискою. В Малих Садках, зокрема створюють традиційні барила, які мають всього три вушка розміщені так, що предмет не можна поставити, а лише підвішувати. Сторони боклаги вкриває геометричний орнамент, який служив основою при формуванні пізніших розписів на Крем'яниччині.

Найбільшим осередком Північної Тернопільщини є Залісці. Великі збірки виробів цього села знаходяться в музеях Крем'янця та Львова. Тут панує сіра кераміка. Мало де можна знайти такі довершені форми горщиків, гличиків, дзбанків та тикв, як у цьому селі.

Зразки з Крем'янецького музею – це вишукані твори пластичного мистецтва, в яких усі частини знаходяться в дивовижній гармонії. Не менш успішно вирішено і розпис. На шийці й верху дука бачимо неширокі пояски ритованих смужок. Як контраст до них на шийці знаходяться вертикальні смуги зубців. Проте завершення орнаментальної цілості є цук. Щоб надати руху, ігровості предметові, накладають смуги скісних рисок, які чергуючись із спіралями вкривають весь цук.

Найвидатнішим центром керамічного виробництва Рівенської області був район Острога – старовинного культурного осередку, що вже від XVI ст.

славився виробництвом описаних вище кахлів та полив'яного посуду. Як виявили розкопки І. В Гондара, тут існувало керамічне виробництво вже у XI ст. Горщики мали тавра у вигляді колеса, хреста, хреста на колі, п'ятикутної зірки та родового знаку князя. Цінна колекція мисок періоду Київської Русі, викопаних в Дубному, зберігається в місцевому музеї .

Гончарі Острозького району завжди були відомі посудом, виконувались з ясних глин та вкритим зеленою або прозорою поливою. Це горщики, глечики, кухлики, двійнята. Якщо неполивані предмети прикрашають стрункі геометричні орнаменти створені опискою, то на полив'яних знаходимо іноді гідки, квіточки, виведені рудою глиною за допомогою ріжка.

Найбільшим гончарським осередком південної Житомирщини є Троянів де на порозі нашого віку працювало 100 майстрів. З географічного словника 1883 року довідуємось, що вироби тамошніх майстрів знаходили собі збут на ярмарках аж у Варшаві .

Висновки. Одним із розвинених промислів на Волині було гончарство, яке мало свої традиції та культуру.

Подальший напрямок досліджень — проаналізувати розвиток гончарного, фаянсово-фарфорового виробництва у Волинській губернії.

Література:

1. Винтер В. Глины для фарфоровых и других керамических изделий.- К., 1997. – 116 ст.
2. Воробйов М. Кирпично-гончарное и фарфоровое производство.-К., 1997. – 220 ст.
3. Оксенюк Р. Нариси історії Волині (1861-1939). – Львів: Вид-во Львівського ун-ту, 1970. – С.257.